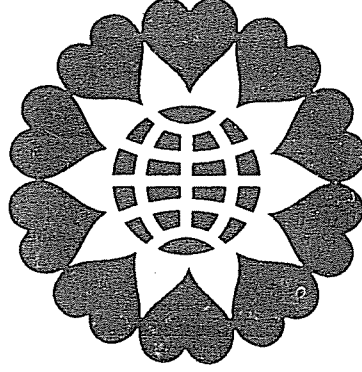

T.C. ESKİŞEHİR VALİLİĞİ YAYINLARI : 16

**“TÜRKİYE VE ORTA ASYA
TÜRK CUMHURİYETLERİNDE
YUNUS EMRE SEMİNERİ”**

Hazırlayan
Güven TANYERİ

9-10 Mayıs 1993
ESKİŞEHİR

Kitapta yayımlanan bildirilerin
dil, imla ve ilmi sorumluluğu yazarlarına aittir.

Bu kitap Eskişehir Valiliği İl Daimi Encümeninin
28.05.1996 gün ve
146 Sayılı Kararı ile basıma hazırlanmıştır.

ISBN : 975 - 7565 - 61 - X

Birinci Baskı : 1996

Baskı Sayısı : 750

Dizgi ve Baskı : **MİLLİ İRADE & KARACA OFSET**

Sivrihisar Caddesi Eskişehir Pasajı Kat 1 No: 46

Tel: 22 00 400 (pbx) Fax: 231 20 08 ESKŞEHİR

KAZAK VE KAZAK TÜRKLERİ

Doç. Dr. Zeyneş İSMAIL (*)

KAZAKİSTAN

KAZAK SÖZÜNÜN ANLAMI

Ünlü âlim Şokan Valikan "Kazak" sözünün manasını "er kalpli, bahadır ve cesur" diye düşünmüştür. Rodloff, bir kitabında "Kazak'ı" özgür adam diye göstermiştir. Şekerim Hacı "Kazak Seceresin"nde Kazak sözünün manasını "bağımsız yaşayan, hiç kimseye bağlı olmayan milletler" diye yazmıştır. Çin tarih kitaplarında ise "hiç kimseye boyun eğmeyen, sözünde duran, toprağını tabiat güzelliğine göre genişleten bir halk" olarak geçer. Biz bunlardan "KAZAK" sözünün "hiç kimseye bağlı olmayan, er kalpli ve cesur" anlamına geldiğini çıkartabiliriz. Kazak sözü erken dönemde ortaya çıksa da bir millet ismi olmamış, yalnızca bir Türk soyunun ismi olmuştur. Daha sonraları büyük bir boyun adı olmuştur.

KAZAK TÜRKLERİNİN TARİHİ

Kazak Türkleri'nin tarihini, tarih sahnesinde yaşanan devirlere göre şu listede ele almamızın uygun olduğuna inanıyorum:

- 1- İnsanoğlunun Kazak bozkırlarında oluştuğu ve yaşadığı devir.
- 2- Sak, Üysin, Kanlı, Alsını Hanlar devri
- 3- Türk soylu boylar devresi.
- 4- Kıpçak devri
- 5- Moğol istilaları
- 6- Kazak hanlıkları: Halk milletin oluşması dönemi
- 7- Rus dönemi (yerleşik baskı)
- 8- Çin dönemi (yerleşik baskı)
- 9- Kazak Türklerinin Sovyet İmparatorluğunun elinde bulunması
- 10- Kazak Türklerinin Çin'in elinde bulunması
- 11- Kazak Türk milletinin bağımsız devlet (egemenlik) zamanı

"Dünya ve medeniyet, boy ve kabile, soy ve nesil, hak ve millet, yüz ve memleket, yaşayış ve milli düşünce, zaman ve taktir" bunlar eski Türk göçmeninin asıl genel özellikleridir. Dolayısıyla, bu göç sahiplerine bağlı olarak her bir dönem hakkında "Kazak Türklerinin tarihi gemişi" ile ilgili özel sırlar, fikirler çoktur. Ben, burada bunlardan yalnızca küçük bir kısmını sunmak istiyorum.

Tarihi sırları bol, söyleyecek derdi de çok olan Türk soylu milletlerin içindeki soylu sabitlerinin, aynı zamanda seçkinlerinin birisi de Kazak'tır. "Kazak'sız Türk olmaz" diyen eski ata sözü er (yiğit) kazakların özel davranışlarını, kıymetli karakter sıfatlarını, yüce gönüllerini, ata tarihine sevgi

(*) H.Ü. Edebiyat Fakültesi Konuk Öğretim üyesi

lerini göstermektedir. Kazak Türkleri tarih boyunca sevinç- acı, sevinç - acı tekrarını yaşamışlardır. Sevince göre acı çoktur. Onlar tarihte çok kaygılı, kederli devirler yaşamışlardır. Tarihte, dünya üzerinde Kazaklar kadar acı çeken, acıyla yaşayan millet azdır diye düşünüyorum. Her şeye rağmen, ne kadar acı çekse de kendi toprağını, kendi geleneğini, kendi milletini canı ile korumuştur. İşte sevince ve acıya iki örnek:

SEVİNÇ: Kazak hanlığı zamanı idi, 1453 tarihinde Az Canıbek ve Kerey ilk defa Kazak Hanlığını kurdular. Bundan sonra Kasım Han ilk Kazak Kanunu'nu çıkarttı. Esim Han bu kanunu tamamladı, Tövke Han ise bu kanunu tamamen geliştirip yerleştirdi. Abılay Han Kazak Türklerinin en son ve en ünlü hanıdır. O, Kazakların üç yüz'ünü birleştirdi. Bu dönemde Kazak Hanlığı Asya'da önemli rol oynamıştır, Kazakların nüfusu bir milyonun geçmiştir.

ACI: Abılay Han'ın söylediğine göre XVII.-XVIII. asırlarda longarların saldırıları Kazak Türklerini çok etkilemiştir. Halkın üçte ikisi ölmüştür. Ama Kazaklar buna boyun eğmemişler, düşmana karşı savaş açmışlardır. Altı Alaş'ın Abılay'ı, Üç Yüz'ün Beyleri bir bayrak altında toplanmışlardır. O zamanın Kazak Türkleri birleşmek gerektiğini çok iyi anlamışlardı. "Tartışmaya giderken bir kişi git, ama düşmana giderken hepiniz gidin" atasözü bu dönemden kalmadır. Böylece Kazaklar birleşerek düşmanlarını yendiler, topraklarını canları ile korudular. Nüfusları hızla çoğaldı. Ama Kazak Türklerinin yeri çok geniş, çok güzel olduğu için düşmanlarının gözü her zaman buradaydı. Bir düşmandan kurtulduktan sonra ikinci düşman geldi. Kazak Türkleri Sovyet İmparatorluğu'nun eline geçti. Bu dönemde çekilen acıları anlatmak bile zordur. Sadece 1921-1922, 1931-1932 yıllarında yaklaşık üç milyon insan açlıktan öldü. Halkımız yok olma tehlikesiyle karşı karşıyaydı. Bu yıllarda Kazak halkında dağılma başladı. Günümüzde Çin, Afganistan, İran, Pakistan devletlerinde yaşamakta olan akrabalarımızın dört yüz bine yakını ata-babalarını, mülkiyetlerini toplama-sınıflandırma sıralarında dağılıp göç etmişlerdir. Otuz binden fazla kahraman, günahsız yere öldürülmüştür.

Kazak Türkleri bu dönemlerde Mağcan Cumabay, Muhtar Avez, İliyas Cancügir, Beyinbet Mayılın, Söken Seyfülin, Gabit Müsir, Sübiyt Mukan, Kasım Amancol gibi torunlar yetiştirdi. Bavırcan Talgut, Mencük Aiyya, İbray Hakay gibi oğul ve kızlarını tanıttı. Kazak Milli Akademisi, akademik tiyatroları, üniversiteleri olan bir ülke haline geldi. Bununla birlikte, halkın başına dininden, dilinden ayrılma tehlikesi de geldi. Güzel toprakları, yerleri poligon oldu, nükleer silahlarla doldu. Dünyada başka hiç bir millet nükleer denemelerin bedelini Kazaklar kadar ağır ödeme-

miştir. Kanayan Semey, suyu çekilmiş Ada, dertli Harın, Kasvetli Balkaş, tozu göğe yükselen yerler, kaz ve kuğularından ayrılan göller bunlara delil olarak gösterilebilir. Kazakların zenginliklerine, mal mülklerine göz diken zalim Peter I.nin yönetimindeki birlikler halkımızın en iyi, en sevimli, en kıymetli mallarını acımasızca sömürdüler. Yeni uygarlık halkı bıktırdı, geleceklerinden şüphe ettirdi. Kazak ülkesi bütün Sovyetler gibi halkların hapishanesine döndü. Yalnız Kazakistan - Karlıg'ta iki milyona yakın insan sürgüne gönderildi. Doğu'dan yüzbinden fazla Kore'li, İdil tarafından üçyüzaltmışbir bin Alman, Kuzey Kafkasya' dan beşyüzyedi bin (507) Karaçay, Balkar, Çeçen-İnguş, Mesketya'dan sürülen Kürtler, Ahıska Türkleri, Kalmaklar, Kırım Tatarları Kazak Türklerinin merhameti altına girip korundular. Bunların çoğunluğu bizim kardeşlerimizdi, fakat Kazakların bozkırlarında inşaat yapmak, ekin ekmek maksadıyla Ruslar getirildi. Bu yüzden Kazak babalarımızın bayrağının dalgalandığı topraklarda, Kazak memleketinde Kazakların sayısı azalıp, az nüfuslu halk haline geldiler. Bunların hepsi Sovyet İmparatorluğunun yaptığı katliam sonucu oldu. İşte tam bu sıralarda Celtoksan olayı meydana geldi. Bu olay, sadece Kolbin gibi Sovyet İmparatorluğu'nun acımasız, hiç bir şeyi yeterince düşünmeyen, açgözlü imparatorlarına karşı oluşan intikam alma hissi değildi. O Sovyet İmparatorluğu'nun halkı avucuna almasına, diktatörlüğe, Ruslaştırılmaya, poligonlara karşı verilen başkaldırma, insanlık adına yapılan onurlu bir mücadele ve halk adına intikam alma isteğiydi.

Kök Tanrı Türkleri destekledi, bütün Türk Cumhuriyetleriyle birlikte Kazakistan da egemenliğini aldı. İlk olarak Nursultan NAZARBAYEV Cumhurbaşkanı oldu. Köktürkler'den miras kalan mavi renkli kendi bayrağı güneşi ve güneşten gelen kartalı ile tekrar Kazak bozkırlarında dalgalanmaya başladı. "BİR KERE YÜKSELEN BAYRAK BİR DAHA INMEZ!" Kazakistan Cumhuriyeti başarılı bir politikanın sonucunda kendi Anayasasını çıkarttı, devletin resmi dili Kazak Türkçesi oldu. Dünyadaki bütün Kazak Türklerini ANAYURT'a çağırdı.

Kazakistan ile Türkiye ilişkileri eski Kültür Bakanı Namık Kemal Zeybek'in Kazakistan'ı ziyareti ile başlamıştır. Cumhurbaşkanı rahmetli Turgut Özal'ın Mart 1991, Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan NAZARBAYEV'in Eylül 1991 ve Başbakan Süleyman DEMİREL'in Mayıs 1992 tarihinde gerçekleştirdiği ziyaretler iki ülke arasındaki ilişkilerin ve işbirliğinin geliştirilmesine önemli olmuştur. Bu atılımlardan bazıları şunlardır: Eğitim, bilim, basın-yayın, turizm haberleşme, sağlık, mesleki eğitim, radyo-tv yayınları ile iktisadi ve ticari ilişkiler konularında birçok protokol imzalanmıştır. 29 Temmuz 1992'de imzalanan anlaşma ile Eximbank, Kaza-

kistan'a ikiyüz milyon dolar kredi açmıştır. Eylül 1992 tarihinden itibaren, eğitim görmek üzere Türkiye'ye binbeşyüz tane öğrenci gönderilmiştir. Bunlar çeşitli dallarda öğretim görerek hem Kazakistan'ın kalkınmasına katkı sağlayacaklar, hem de iki ülke arasında köprü olacaklardır. Sayın Turgut ÖZAL'ın vefatından önceki son gezisini ise minnetle anıyorum.

İNANÇ: Kazak Türkleri eski Türk inancını sürdürmektedir. Onlar bugün de mavi göğe, gök bayrağa, bozata, bozkurta sevdalidirler. Bozkurta verdikleri tarihi değer mitolojinin sayfalarından çıkıp, modern kültürlerinde yer almıştır. Bozkurt hakkında Çince Tarihname "kitabında, Zhan Çian" "şunları yazıyor: "Hanlardan duyduğumuza göre, Üysinler'in hanı GÜNBEY (Künbi) olmuş. Günbey'in babası Hunların batısındaki halkı idaresine alır. Bu sefer Hunlar onlara saldırıp, Günbey' in babası Elcavbey-i öldürürler. Yeni doğan çocuk bozkırda kalır, bu çocuğa kuşlar yem taşır, bozkurt onu emzirip, bakar. Hun Tanrı onu "kutsal çocuk" sayıp büyütür. O, büyüdükten sonra yiğitlik gösterip halkını korur. O zamandan beri bozkırta "KORUMA TANRISI" diye inanılıp, saygı sunulmaktadır."

Bütün Türkler gibi Kazak Türkleri de bozkurttan sonra ata büyük değer verirler. "Türkü ile atı Kazak'ın çift kanatıdır" diye ata sözü bile vardır. Eskiden at üstünde savaşır, bütün düşmanları at ile yeniyorlardı. Üysin Han zamanında iyi atlar atom bombası gibi bir güç demektir ki, Hunlar Çin'e at üzerinde girdikleri zaman Çinliler Hunların sadece atlarına bakarak yer altına yaptıkları sığınaklara saklanmışlardı. Çin Seddini yaparak, Türk atlılarını durdurmaya çalıştılar. Daha önceleri ise Çinliler Üysin'e kız ve kumaş hediye etmişlerdir. Üysin de karşılık olarak at vermiştir. Üysin'in atına şaşırın Çin'in ünlü şair LI BEY "Tanrı Türküsü" diye bir şiir yazmıştır:

**Vah, vah bu Tanrı atıdır,
Koşarken ejderha (evren) gibidir".**

Evet, Kazak Türkleri işte bu Tanrı atları ile topraklarını koruyup, genişletmişlerdir. Kazak Türkleri en sevdikleri, en değerli misafirlerini ata bindirip, at hediye ederler. Bunun anlamı çok büyüktür.

Kazak Türkleri için kartal da kutsaldır. Kartal besler, kartal ile tilki avlarlar. Bahadır, iyi yiğitleri kartala benzetirler, kartalı Kök Tanrı'nın sembolü olarak kabul ederler. Kartal gökte uçan bütün hayvanları, kuşları takip eder; kartal özgür olursa yaşar, doğası güzel, havası temiz yerleri seçer. Kartalın bir özelliği de güneşe karşı (güneşe bakarak) uçabilen tek kuş olmasıdır. Kazakistan bayrağındaki sembollerden biri de kartaldır.

BAZI GELENEKLER: Kazaklar, babasını- annesini pir tutan bir boy-

dur. Kazak Türk geleneğine göre çocuk soyunu babasından, dilini annesinden alır. "Dede Korkut kitabında" babasız oğul akıla yaramaz, annesiz kız düğüne yaramaz" denmektedir. Kazaklar, yedi atasını bilmeyeni hakikatsiz ve yetim sayarlar. Kazaklara göre yedi atasını bilen, yedi boyu için hizmet eder. Yedi kuşak öteye giden kökenini bilmek Kazaklar için çok önemlidir. Çünkü Kazak Türkleri içinde yedikuşak içinde olan akrabalar birbirleriyle evlenemezler. Bu çok eskiden beri devam eden bir gelenektir. Bu nedenle Kazak Türklerinde akraba evliliği sonucu meydana gelen sakat doğuma pek rastlanılmaz.

Kazak Türklerinde saygı çok önemli bir yer tutmaktadır. İnsanlara, hanımlara yaşlılara saygı büyüktür. Gelin, kayın babasının ve kayın kardeşinin ismini doğrudan söylemez. Bu yanlış anlaşılmasın Kazak Türklerinde hanımlara büyük değer ve hak verilir. Bunun en güzel örneği de Kazak Türklerinin, ABAK KEREY boyunun bir hanının, hanım olmasıdır. Kazak bozkırlarında hanımlar erkeklerle birlikte savaşmışlardır. Bir Kazak atasözünde "gül büyüyünce yeri güzelleştirir, kız büyüyünce halkı güzelleştirir" denilerek hanımlardan beklenen sosyal statü ifade edilmiştir.

YEMEK VE YEMEK TÖRESİ: Kazak Türklerinin yemek çeşitleri çok, sofraları zengin, elleri açıktır. Bunların içinde geleneksel yemeklerden olan BEŞPARMAK en ünlüsüdür... Misafirlerin konumuna, ev sahibinin ekonomik gücüne göre gelen misafirlerin şerefine eski dönemlerde at, deve veya koyun kesilirdi. Günümüzde at ve devenin kesimi zor olmakla beraber, köylerde kendilerine ait hayvanları olanlar gerektiğinde bu geleneği sürdürmektedirler. Misafirlere verilen önemin delili olarak kesilen koyunlar, sofraya beşparmak yemeği olarak getirilir. Koyunun bacak ve kol kemikleri eklem yerlerinden kırılarak bütün halinde haşlanır ve yine haşlanmak suretiyle pişirilen kesilmiş yufkaların üstüne konularak sofraya servis yapılır. Servisin de törensel yanı bulunmaktadır. Yemeğe başlamadan önce koyunun pişirilen başı da sofraya getirilir misafirlere en büyük olana (TÖR AĞASI) sunulur. Bu kelleden bir miktarını kendisi yiyip, bir kulağını en küçük olana verir, sonra birazını etrafındaki misafirlere dağıtır. Koyun başını tekrar ev sahibine geri verir. Bu tip sofralarda koyunun her kemiğinin bile anlamı vardır. Bu yemek sadece yemek yemek için değildir. Herkes sırayla en büyükten başlayarak konuşmalar yaparak kelimelerle kendi gönlünü ifade eder. Yanı sıra dombıra çalınıp türkü şarkı söylenir. Yemekle birlikte at sütünden yapılan kımız ile deve sütünden yapılan Şubat keyif verici özellikleriyle güzel bir ağız tadı oluşturur.

Kımız hakkında eski Çin kaynağının "Tai Pin Huan Yu Ji" cildinde

"Türk boyu Kanlılar kımız içip biraz heyecanlandıktan sonra karşılıklı şarkı söylerler" ifadesi yer almaktadır. Demek ki Kazak Türkleri ikibin seneden önce baba içeceğini, baba tür küsünü nesilden nesile geçirerek günümüze kadar getirmişlerdir. Kazaklar için kımızın önemi çok büyük olduğundan, Kazak bozkırlarında yüzyıllardır kımız bayramları yapılmaktadır. Kımıza ait hikayeler, şarkılar, şiirler yer almaktadır. Kımızın sağlık için çok faydalı olduğu ve hatta bazı hastalıkları iyileştirdiği eskiden beri bilinmektedir. Özellikle Birleşik Devletler Topluluğu'nda yıllardan beri akciğer vereminin tedavisinde kımızdan yararlanılmaktadır. Kımızın sindirim sistemindeki bezlerin faaliyetlerini artırdığı, fermantasyon sonucu özel nitelikli bazı maddeleri içerdiği için çeşitli mide, barsak rahatsızlıklarını iyileştirdiği bilinmektedir.

KAZAK TÜRKLERİNİN TAKVİMİ VE GÖKYÜZÜ ALEMİ KAVRAMLARI:

Bilindiği üzere eski zamanlarda Kazakların büyük bir bölümü hayvancılıkla uğraşmış, sığır, at ve koyun yetiştirmişlerdir. Aylar ve mevsimlerle ilgili bilgilerden bunların değişmesinden yararlanılarak, hayvancılıkta işlerine yarayacak şeyler öğrenmişlerdir. Tabiattaki değişmelere bakarak, sığırların yayladan kışlağa ne zaman döneceğini, koyunun ne zaman doğum yapacağını, buğdayların ne zaman ekilip biçileceğini, sığırların ne zaman kesileceğini öğrenmişlerdir. Uzun yıllar gökyüzündeki yıldızları incelemeleri, bu tecrübelerini bir araya getirerek belgelemeleri ile dünyanın bilinen en eski takvimini ortaya çıkarmışlardır. Kazaklar gökyüzünde yıldızlara bakarak karanlıkta yollarını bulmuşlar, hayvanları için kışlağın, su için kuyunun yerini keşfetmişlerdir. Hayvanları avlamak ve yolculuk yapmak için de bu bilgilerden yararlanmışlardır. Gökyüzündeki değişmelere göre yorumlar yapıp sonuç çıkaranlar da vardır. Bu bilgiler ve tecrübeler babadan oğula miras kalmıştır. Bunlar zamanla artan bilgileri toplayıp değerlendirerek gelecek hakkında tahminlerde bulunmuşlardır. Yazdaki sıcak günlere bakarak kışın çok ayaz olacağını, yazın bol yağmuruna bakarak kışın çok kar yağacağını ve yazın ne zaman geleceğini tahmin etmişlerdir.

Kazak takviminde gün takvimi kullanma alışkanlığı da gelişti. Gün yılının ayları, gün bu kez hangi grup yıldızın hizasında ise o yıldızın adı ile adlandırıldı. Bu sebeple buna "Yıldız Hesabı" adı verildi. Yılın başı ilkbahardaki gün ile gecenin dengede bulunduğu 21 Mart oldu. Bugüne Yeni Yıl (NEVRUZ) denildi. Bu tarih bütün Türklerin milli bayramı olarak kutlanmaktadır.

Eski Türk-Kazak takviminde ayların adı şöyledir:

Navrız-Mart, Kökek-Nisan, Mamır-Mayıs, Mavsım-Haziran,

**Şilde- Temmuz, Tamız-Ağustos, Kırküyek- Eylül, Kazan-Ekim,
Karaşa-Kasım, Celtoksan-Aralık, Kantar-Ocak, Akpan-Şubat.**

KAZAKLARDA KİYİZ ÜY (YURT) GELENEĞİ: Günümüzde Kazak, Kırgız, Türkmen boylarında kullanılan kiyiz üy (yurt) tarihinin çok eskilere gittiği bilinmektedir. Hun ve Saha topluluklarında bu rakam M.Ö. 7'inci yüzyıla kadar uzanır. Eski Çin kaynaklarında bu konuda şunlar yazılıdır.Çin'in Han Wu hakani, Can Du bölgesinde Lü Xi Cün Hanımı seçip Türk ülkesinin, Yüsün Hanı Elcaybey'e verir. Bu Çin hanımı uzun yıllar Üysin devletinde yaşar. çok yaşlanıp, kendi ülkesini özleyip bir şiir yazar:

**"Beni verdi dünyanın bir köşesine,
Çok uzaktaki yabancı devlet Üysin Hanına
Bunlar yuvarlak keçe yurttta yaşıyorlar,
Et yiyip, ayran kıımız içiyorlar
Doğum yerimi çok özledim
Kuğuda olan kanat bende olsa
Hemen uçardım kendi ülkeme..."**

Buradan biz Kiyiz Üy'ün tarihinin ne kadar uzak olduğunu anlayabiliriz. O tarihlerde Türkler böyle güzel yurtlarda yaşarlarken, dünyadaki birçok millet, pek çok topluluk doğal inlere, mağralara sığınarak yaşıyorlardı. Türk yurtlarının yapımında ince matematik bilgisi, güzel sanat anlayışı ve güçlü bir kültürün önemli olduğu görülür. Kiyiz Üy çadırın kurulması, sökülmesi çok kolaydır. Onun için Türkler Uzun tarihlerinde nereye giderlerse gitsinler evsiz kalmamışlardır. Kazakistan topraklarının çok büyük olması, Kiyiz Üylerin kullanım kolaylığının bulunması çok elverişli olmuştur. Doğu Türkistan'daki Kazak Türkleri Çin'le savaşarak göç yaparlarken, bu yurtlar onların hayatlarını kurtarmıştır. Kazak Türklerinin kiyiz üyleri çok süslü ve çok güzeldir. Düğünlerde, bayramlarda kiyiz üyler kurup, burada kutlamalar yaparlar, en değerli misafirlerini ağırlarlar. Çobanlar yazın yaylaya çıkarken kiyiz üy kullanırlar.

MÜZİK VE DANS: Kazak müzik aletlerinin çeşitli çoktur. Hem en yaygın olanı, hem de en sevileni geleneksel çalgı aleti olan dombıradır. Dombıranın yaklaşık ikibinbeşyüz sene önce bilindiği, tellerinin barsaktan yapıldığı ve yaygın olarak çalındığı tespit edilmiştir. Günümüzde hemen hemen her Kazak ailesinde bir dom bira bulunur. Yüzyıllar boyu Kazaklar acılarını, sevinçlerini, ümitlerini ve bütün duygularını dombıra ile fethetmişlerdir. Dombıradan başka kobız, sızızgı, cetigen gibi müzik aletleri de vardır. Eski Türkler, Dede Korkut'un, Köroğlu'nun müziklerini bu aletlerle seslendirirlerdi.

Türk dansları, Türk yaşam biçiminin bir parçasıdır. Eski Türk dansının tarihi de uzaktır. Çin tarihinin Tan devrinde (618-907) Türk boyu Kanlı büyük bir tören yapmış, Tan hanlığının ünlü şairi Bey Cüyi kendi "Dansçı Hanım" şiirinde, dansına hayran kaldığını belirtmiştir. Bu şiirde, "Kanlı Kızı dans ederken bütün vücudu hareket ediyor" sözleri oldukça ilgi çekicidir. O devirde yapılan bu dans, şimdi Türkiye'de yaygın olan "göbek dansı" olabilir. Kazak Türklerinde grup danslarının gelişmiş olmasına rağmen, "Örteke, Ayın Biyi, Davılbaz, Bürkik Biyi gibi tek olarak oynanan dans türleri de vardır.

KAZAKLARDA TÖRE TÜRKÜLERİ: Kazak Türkleri her çocuğun dünyaya gelişinde "Şiltehana Toyu" (Doğum Kutlama Töreni) yaparlar. Bundan sonra çocuğun büyüklüğüne göre "Besik Toy" (Beşik Töreni), "Balanı Atka Mingiziw Toy" (Çocuğu Ata Alıştırma Töreni), "Sünden Toy" (Sünnet Töreni) gibi törenler olur. Evlenme Düğününde "Öltir Toy" (Düñür Treni), "Cirtis Salıv Toy" (Kız Tarafına Eşya Gö-türülen Tören), "Kız Uzativ Toy" (Kızı Uğurlama Töreni), "Kelin Tüsiriw Toy" (Gelini Karşılama Düğünü) adları verilen törenler ard arda yapılır.

Bütün bu törenlerin hepsi, türküleri söylenerek gerçekleştirilmektedir. Kazakların hayatı "ölen" ve "cır" dan ayrı düşünülemez ve izah edilemez. Büyük Kazak milli şairi Abay'ın "Doğumda hayat kapısını açar ölen

Ölen ile kara yere girer-tenin" diyen sözü, ağaç beşikten yer beşiğe girinceye kadar Kazak halkının hayat tarzını anlatır. Bu hayat tarzına şekil verenler, "Şildehana Cırı" (Doğum Türküsü), "Besik Cırı" (Ninni), "Köris" (Kız Vedalaşma Türküsü), "Bet Açar" (Yüz Açma Türküsü), "Car-Car" (Yar-Yar/ Düğün Başlama Türküsü), "Aytıs" (Atışma), "Coktav" (Ağıt) lardır.

Bu türdeki töre/tören türküleri yalnızca şairler tarafından yaratılmazlar. Onları, aynı zamanda halk kendisi yaratır. Böylece zengin kültürünü, sanatını, duygularını, medeniyetini dile getirir.

DİL VE EDEBİYAT: Hunlar Köktürkler zamanında büyük imparatorluklar kurup, ortak eserler, ortak bir kültür yarattık. Bilge Kağan'ın sekizinci asırda diktirdiği ölmez Bengi Taşlar hepimizin ortak eseridir. Göktürkler çağında "TÜRKÇE" konuşan bütün halklara "TÜRK" adı verildi. O zamandan bu zamana hepimizin milli adı TÜRK olup kaldı. On ve onikinci asırlarda, KARAHANLILAR döneminde ortak TÜRK eserleri yaratıldı. DIVANI LÜGATİT-TÜRK, KUTADGU BİLİG, ATABETÜ, HAKAYIK, AHMET YESEVİ'NİN ŞİİRLERİ bütün Türkler'in ortak eserleridir. Divani Lügati't- Türk'te ve Kutadgu Bilig'de milletimizin adı Türk, dilimizin adı Türkçe olarak

geçer.

Onbeşinci yüzyıldan sonra Kazak Türkleri içinden birçok şair ve filozof çıkmıştır. Onların temsilcileri Asan Kayğı, Kaztıwgan, Bukar Cırav, Mahambet Ötemiş, Şerniyaz Çarılgas'lardır. Ondokuzuncu yüzyılda Kazak Türklerinin dili ve edebiyatı önemli önemli ölçüde gelişti. Bu dönemde ilk defa İbray Altın Sarın temiz Kazak Türkçesinde okul kitabı hazırlayarak, Arap ve Fars dilinin Kazak Türkçesine daha fazla girmesini engelledi. Albay Kunanbay ise Kazakların eski şiir formlarını geliştirerek, çeşitli konuları, en güzel edebiyat dili ile ifade etti. O kadar güzel bir Kazak Türk Edebiyatı yarattı ki, diğer şairler, yazarlar "dilin bütün güzelliğini Abay kullanmış, bize dil kalmamış!" diyerek hayranlıklarını ifade ettiler., Gerçekten de Kazak Türkçesinin bütün güzelliğini Abay'ın şiirlerinde bulabilirsiniz. Abay, aynı zamanda büyük bir Türk filozofudur. O, Kazak Türklerini insan sevgisine, milli değerleri keşfetmeye ve bilime çağırdı. Hayatı boyunca tüm insanlığı ve kendi milletini iyiliğe davet edip, iyilik yaptı. Fakat, ne yazık ki, o dönemde tam karşılığını alamadı. Onun,

"Eniği besledim, köpek yaptım

O, bacağımı ısırdı,

Birisine tüfek atmayı öğrettim,

O, nişan aldı, beni vurdu."

şiiri çok meşhurdur. Kazak Türklerinin en ünlü yazarlarından Muhtar Avez'in "Abay Romanı" Kazak Türklerinin bir kültür ansiklopedisi gibidir. Abay'ı tanıtan, Abay'ı Abay eden Muhtar Avez'ir.

Kazaklar'ın şairi Mağcan Cumabay, sadece Kazak Türklerinin değildir. O, aynı zamanda bütün dünya Türklerinin büyük bir şairidir. Şiirlerinde

**"Eski günlerde odlu (ateşli) güneşten Hun doğmuş,
Odlu Handan od alarak oynap ben doğmuşum"**

**"Türkistan iki dünya eşigidir,
Türkistan yiğit Türk'ün beşigidir."**

**"Eskiden bu yere Turan demiş,
Turan'da Türkler büyüüp, çoğalmış."**

örneklerinde olduğu gibi, kendi toprağına sevgisini dile getiriyor.

Cüsipbek AYMAVIT bir şiirinde,

“Önceki dedem er Türk, Biz Kazak halkıyız”

diye sesleniyor.

Bunlardan başka Valikonav gibi bilginler, Ahmet Baytursun gibi dilciler bütün hayatlarını Türk Kültürü için adanmışlardır. Kazakistan Anayasasında Kazak Türk dilinin resmi dil olarak kabul edildiği daha önce belirtilmişti. Şimdi Kazak Türkleri için en önemli konu eski Kiril Alfabetini bırakıp, yeni Latin Alfabetinin kabul edilmesidir. Bunun da gerçekleşeceği günler çok yakındır.

Türk Dünyası Ortak Alfabeti'ni gerçekleştirme konusunda, Prof. Dr. Ahmet Bican ERCİLASUN'un emeği çoktur. İnaniyorum ki, bugünler gelecek ve yakında bütün dünya Türkleri ortak dillerine kavuşacaklardır. Cengiz Aytmatov'un “KAYNAKLARI ÇOK OLAN IRMAĞIN, SUYU BOL OLUR” sözünü dikkate aldığımızda, Türk edebiyatının zenginliğini ve çeşitliliğini görürüz. Biz bütün bu zenginliğe rağmen Türk edebiyatında, ortak dille yaratılacak eserlerin gerçek zenginliğimiz olacağına inanıyoruz.

Son yıllarda Kök Tanrı, Türklere yeniden “KUT” verdi. Bu kut hiç yok olmasın!

Bütün Türk Dünyası, kendi kültürünü, dilini, edebiyatını, insanını ve en önce birbirini, sonra yirmibirinci asrı, maddi manevi gücüyle ve Türkler'de çektirilen acılara rağmen bitirilemeyen insan sevgisiyle kucaklasın.

TANRI TÜRKÜ KORUSUN!